

УЗАГАЛЬНЮЮЧА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА В ПРОЕКТІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Мізіна О.В.,

к.е.н., доц. кафедри
економіки і маркетингу,
Донецький національний
технічний університет

В статье обоснованы принципы построения и разработана в соответствии с ними система экономических показателей оценки проектов развития предприятия. Обоснованы подходы к определению целевых значений ключевых показателей при оценке развития в двух аспектах: статическом и динамическом. Предложен инструментарий обобщающей оценки.

У статті обґрунтовано принципи побудови й розроблена відповідно до них система економічних показників оцінки проектів розвитку підприємства. Обґрунтовано підходи до визначення цільових значень ключових показників при оцінці розвитку у двох аспектах: статичному й динамічному. Запропоновано інструментарій узагальнюючої оцінки.

In the article developed a system of economic indicators to assess development projects of the enterprise. The paper were presented approaches to the definition of target key performance indicators in assessment of development in two ways: static and dynamic. Toolkit of summative evaluation has been proposed.

Постановка проблеми. Сучасні підприємства функціонують у постійно мінливому ринковому середовищі, що викликає необхідність розробки проектів їх розвитку, а, отже, і наявності методологічного апарата, який дозволяє надати фінансово-економічну оцінку існуючого й прогностичного рівня розвитку підприємства. В економіці, як правило, під розвитком розуміється прогресивна зміна, яка передбачає прагнення до більш раціонального використання ресурсів, до поліпшення якості продукції, до найбільш повного задоволення потреб працівників, що, у свою чергу, повинне привести до підвищення ефективності

виробництва. Економічний розвиток знаходить висвітлення в зростанні рівнів відповідних показників. Однак він передбачає не стільки зміну кількісних параметрів, скільки якісні зміни. У цей час не знайшли однозначного вирішення питання формування відповідної системи показників, не вирішеною залишається й задача узагальнюючої фінансово-економічної оцінки в проектуванні розвитку підприємства, що обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх публікацій. Проблемами соціально-економічного розвитку підприємства, розробкою методологічних підходів до керування розвитком займалися такі вчені як А. В. Василенко, А. І. Пушкар, А. Н. Тридед, В. П. Стасюк, Т.В. Калінеску [1-4]. У роботах, присвячених розв'язанню названої проблеми, значна увага приділяється як розкриттю сутності самого поняття «розвиток підприємства», так і обґрунтуванню методів його оцінки, причому різноманіття самого поняття розвитку визначило принципові відмінності в обґрунтуванні даних методів. Аналіз публікацій підтвердив необхідність розробки системи показників економічної оцінки в проектуванні розвитку, максимально наближеної до практики роботи промислових підприємств, а також розробки інструментарію узагальнюючої економічної оцінки.

Ціль статті. Обґрунтування системи показників фінансово-економічної оцінки при проектуванні розвитку підприємства й розробка інструментарію узагальнюючої економічної оцінки.

Результати дослідження. Розвиток підприємства – це така комплексна характеристика, яка розглядає цілеспрямовану його зміну, що забезпечує його перехід до більш високого рівня. Такий перехід можливий не одномоментно, що передбачає вивчення динаміки характеристик підприємства. При розвитку підприємства зміни основних характеристик повинні мати позитивну динаміку.

Без сумніву, розвиток підприємства неможливий також без забезпечення його стійкого економічного становища в сьогоденні, яке можна в достатньому ступені охарактеризувати, зіставивши його ключові характеристики з необхідними нормативними параметрами.

Отже, економічна оцінка розвитку повинна проходити у двох аспектах: статичному й динамічному. Перший аспект передбачає оцінку досягнення деякого нормативного рівня по ключових

параметрах, що забезпечує стійкість положення підприємства в сьогоденні (короткострокове завдання розвитку), а другий – вивчення динаміки цих параметрів, вивчення їх кількісного і якісного росту (стратегічне завдання розвитку). Перший аспект фактично передбачає оцінку потенціалу підприємства, другий – оцінку реалізації потенціалу, тобто дослідження тенденцій і, на цій основі – складання прогнозу, розробку стратегій і програм, які спрямовані на досягнення певної мети.

Оцінка розвитку неможлива без аналізу, тому що тільки аналіз дозволяє виявити тренди різних показників, оскільки постійна домінанта одного з доданків розвитку чревата кризовими ситуаціями [5].

При формуванні системи ключових показників, що дозволяють дати фінансово-економічну оцінку проекту розвитку підприємства, були розглянуті з погляду критичного аналізу підходи і пропозиції, представлені у різних дослідженнях. Відзначимо, що при розгляді проблеми розвитку автори звичайно розглядають показники по різних напрямках оцінки: економічному, соціальному, техніко-технологічному і т.д. Так, у роботі [4] запропонована система показників економічного й соціального напрямків оцінки, наближена, на думку авторів, до системи GRI (міжнародна організація Глобальна ініціатива, метою якої є розробка й впровадження системи звітності в галузі сталого розвитку). У даній роботі економічний блок включає показники результативності діяльності, показники інноваційно-інвестиційного розвитку й показники ділової активності підприємства. Серед показників результативності діяльності переважають показники прибутку, рентабельності (сукупного капіталу, власного капіталу і т.д.), у показники другого блоку включені абсолютні величини інвестицій в основний капітал, в охорону навколишнього середовища і т.п. Показники ділової активності охоплюють показники оборотності активів у цілому й найбільш важливих їх складових. Перше, на що слід звернути увагу – це фактична неможливість дати оцінку рівня показників блоку інноваційно-інвестиційного розвитку, тому що практично неможливо визначити не тільки їх нормативні, але і яке-небудь цільові значення, тому що їхній розмір залежить від сфери діяльності, конкурентного оточення й цілого ряду інших факторів.

На той факт, що критичні фактори успіху й відповідні ключові показники багато в чому визначаються саме специфікою діяльності підприємства звертається увагу також у роботі [5]. Тому доцільно при формуванні системи ключових показників оцінки, їх відбір проводити таким чином, щоб кінцева система включала як показники, що не враховують специфіку галузі, так і з урахуванням специфіки діяльності підприємства. Тобто при розробці системи показників слід додатково виділяти блоки: загальні показники оцінки й показники оцінки, обумовлені специфікою діяльності підприємства. Якщо аналіз, проведений по показниках першого блоку, повинен дозволити дати економічну оцінку розвитку для підприємств будь-яких галузей, то другий блок показників дозволить при необхідності поглибити й деталізувати цей аналіз.

У роботі [5] оцінку розвитку промислового підприємства пропонується здійснювати по наступних напрямках: фінансова складова, складова роботи зі споживачами, складова операційної діяльності, складова характеристик персоналу. При цьому до показників операційної діяльності віднесені показники частки бракованої продукції, відсотка збільшення асортименту продукції й т.п. Названі показники не можна розраховувати, наприклад, для підприємств добувних галузей, але вони можуть з'явитися відображенням критичного фактору успіху для підприємств легкої промисловості. Показники оцінки фінансової складової (коефіцієнт автономії, рентабельність продажів і ін.) застосовні для оцінки розвитку підприємств будь-яких галузей, тому що їхні розрахунки засновано на використанні обов'язкової бухгалтерської звітності й для них може бути визначене або нормативне значення (наприклад, коефіцієнт покриття не менш 1), або цільове значення для підприємств конкретної галузі (наприклад, для показників рентабельності).

У роботі [6] підприємство розглядається як виробничо-господарська система, у зв'язку із чим пропонується враховувати наступні напрямки розвитку: техніко-технологічний, організаційно-комунікаційний й фінансово-економічний. По кожному напрямкові наведений перелік показників, однак не представлені пропозиції по оцінці рівня даних показників, при цьому інтегрування їх шляхом визначення середньої геометричної значень показників, що характеризують певний аспект діяльності, представляється сумнівним. Разом з тим, у роботі звертається увага на те, що при

аналізі необхідно враховувати вплив техніко-технологічних показників на фінансово-економічні. Так, наприклад, стан основних фондів, рівень освоєння виробничої потужності й т.п. впливають на результативні показники господарської діяльності. Тому при аналізі розвитку підприємства як виробничо-господарської системи нами пропонується виділяти наступні складові: фінансово-економічна складова розвитку й виробничо-економічна складова розвитку.

При обґрунтуванні системи показників по названих складових передбачалося вирішення наступних завдань:

1. Перелік основних показників повинен бути сформований так, щоб мати універсальний характер для підприємств будь-якої галузі. У кожному конкретному випадку аналіз може бути поглиблений за допомогою розрахунків і дослідження рівнів показників, обумовлених специфікою діяльності.

2. Для відібраних показників необхідно встановити цільові значення, що дозволить визначити досягнутий рівень потенціалу підприємства в порівнянні з деяким еталоном, тобто провести не тільки аналіз динаміки змін, але й статичний аналіз.

3. Будь-який дослідник повинен мати можливість установити цільові значення шляхом використання загальнодоступної статистичної звітності або відповідних нормативних документів. Тому в якості цільових значень показників переважно розглядати існуючі нормативи, а при відсутності останніх - кращі або середні значення показників по галузі. Рішення про прийняття середнього або кращого значення в якості цільового багато в чому обумовлене специфікою галузевої приналежності. Наприклад, значні відмінності в рівні витрат і, отже, рентабельності вуглевидобувних підприємств багато в чому визначаються не виробничо-економічними, а об'єктивними гірничо-геологічними умовами, тому цільові значення відповідних показників логічно ухвалювати на рівні середніх значень.

4. Коло показників повинно бути обмеженим, щоб мати достатню вагомість в інтегральній оцінці з урахуванням необхідності подальшого узагальнення.

З обліком вищесказаного пропонується наступна система показників економічної оцінки розвитку підприємства по відповідним складовим (табл.1,2). Алгоритм розрахунків основних показників представлений в [7].

Система показників по фінансово-економічній складовій формувалася таким чином, щоб у ній знайшли відбиття такі аспекти фінансового стану підприємства, як його незалежність від зовнішніх джерел фінансування, платоспроможність, стан розрахунків з дебіторами й кредиторами, результативність діяльності. У тому числі в неї були включені показники, розрахунки яких є обов'язковими при аналізі фінансового стану підприємства згідно відповідних нормативних документів [7,8].

Таблиця 1

**Основні показники для економічної оцінки розвитку
промислового підприємства
(по фінансово-економічній складовій).**

Найменування показника	Цільове значення
1 Коефіцієнт автономії	0,5 (норматив)
2 Коефіцієнт забезпеченості власними обіговими коштами	0,1 (норматив)
3. Коефіцієнт покриття	1 (норматив)
4 Коефіцієнт співвідношення дебіторської й кредиторської заборгованості	1 (рекомендоване значення)
5 Коефіцієнт рентабельності продажів	0,015 (рекомендо-ване значення)
6. Коефіцієнт рентабельності активів (усього використаного капіталу)	0,047 (рекомендо-ване значення)
7 Коефіцієнт рентабельності продукції	0,056 (рекомендо-ванн значення)
8 Коефіцієнт рентабельності діяльності	0,1 (рекомендоване значення)

Рекомендовані значення показників визначалися шляхом аналізу й узагальнення літературних джерел, вони мають усереднений рівень, тому при аналізі розвитку підприємства конкретної галузі слід використовувати цільові значення показників (середні або кращі), про що говорилося вище.

У систему показників виробничо-економічної складової були, насамперед, включені показники оборотності, які безпосередньо пов'язані з організацією виробничої діяльності підприємства, а також показники, що характеризують використання матеріальних та трудових ресурсів.

Таблиця 2

**Основні показники для економічної оцінки розвитку
промислового підприємства
(по виробничо-економічній складовій)**

Найменування показника	Цільове значення
1 Коефіцієнт оборотності активів	0,5 (рекомендоване значення)
2 Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)	1 (рекомендоване значення)
3 Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	10,5 (рекомендоване значення)
4 Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	5,5 (рекомендоване значення)
5.Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	5,6 (рекомендоване значення)
6 Місячна продуктивність праці, грн./особу	Цільове значення (середнє або максимальне для галузі)
7 Співвідношення коефіцієнтів відновлення й вибуття основних фондів	1 (рекомендоване значення)
8 Показник потужності підприємства (відношення фактичної потужності до середньої або максимальної потужності підприємств галузі)	Цільове значення
9 Рівень витрат на 1 грош. од. реалізованої продукції	Цільове значення

Відзначимо, що саме виробничо-економічна складова розвитку може бути розбита на два блоки оцінки, а саме: загальні показники оцінки й показники оцінки, обумовлені специфікою діяльності підприємства. При цьому в показники другого блоку доцільне включення показників, що характеризують інноваційно-інвестиційний розвиток. Наприклад, з урахуванням сфери діяльності в нього можуть бути включені наступні показники: частка бракованої продукції, коефіцієнт оновлення продукції й інші показники, застосовні в оцінці багатомоноклатурного виробництва; показник технологічної надійності при оцінці розвитку вуглевидобувних підприємств, який розраховується відношенням мінімальної пропускну здатності технологічних ланок до максимальної й відображає технологічні резерви шахт і т.д.

Побудова узагальнюючого (інтегрального) показника, тобто зведення різнорозмірних показників до єдиної оцінки, практично може бути здійснена двома способами:

1. Присвоєння бальної оцінки відповідно до інтервалів зміни показників і наступне визначення сумарної бальної оцінки, на підставі якої дається характеристика рівня розвитку.

2. Зведення показників до безрозмірного вигляду шляхом їхньої стандартизації, тобто порівняння з певною базою (нормативом, еталоном, цільовим значенням).

У першому випадку досить складно обґрунтувати межі інтервалів зміни показників для відповідної бальної оцінки й залишається практично невирішеним питання обліку різного ступеня впливу показників на узагальнюючу оцінку. Останнього дозволяє уникнути застосування методів лінгвістичного аналізу (наприклад, методу нечітких множин), які практично зводяться до бальної оцінки, однак все-таки дозволяють урахувати в інтегральному показнику відмінності в ступені впливу його складових [9]. Другий спосіб дозволяє здійснити зведення до єдиного показника на основі використання об'єктивної бази порівняння (нормативної або цільової), що в цілому підвищує обґрунтованість отриманих висновків.

Розрахунки інтегрального показника економічної оцінки розвитку підприємства пропонується здійснювати в наступній послідовності. Оцінку розвитку по кожній зі складових (фінансово-економічної й виробничо-економічної) розраховують по формулі

$$K_p^c = \sum_{i=1}^n \beta_i a_{ij}; \quad (1)$$

де $j = 1, \dots, k; a_{ij} = \frac{x_{ij}^\phi}{x_{ij}^\sigma}$

де $x_{ij}^\phi, x_{ij}^\sigma$ – відповідно фактичне й базисне значення i -го показника в j -м періоді (об'єкті),

β_i – вага i -го показника оцінки, $\sum \beta_i = 1$

k – кількість досліджуваних періодів або порівнюваних об'єктів.

Відзначимо, що для показників дестимуляторів, тобто таких, зростання значень яких свідчить про зниження рівня розвитку необхідно використовувати співвідношення

$$a_{ij} = \frac{x_{ij}^{\phi}}{x_{ij}^{\delta}} \quad (2)$$

Інтегральна економічна оцінка розвитку визначається як

$$K_i^e = \sum \beta_c * K_p^c, \quad (3)$$

де β_c – вага відповідної складової розвитку, $\sum \beta_c = 1$

Визначення вагових коефіцієнтів показників оцінки (враховуючи значну їхню кількість) доцільне здійснювати методом попарного порівняння. Розрахований у такий спосіб інтегральний показник дозволяє дати оцінку досягнення нормативного рівня по ключових параметрах, тобто здійснити оцінку в статичному аспекті. Динамічний аспект оцінки розвитку полягає не тільки у вивченні динаміки даного показника, але й в оцінці досягнутого рівня в порівнянні з максимально можливим в умовах сучасних досягнень науково-технічного прогресу. З урахуванням включення в інтегральну модель вагових коефіцієнтів така оцінка можлива, якщо в якості бази порівняння для всіх показників використовувати їхні найкращі значення для галузі. У цьому випадку максимальний у сучасних умовах рівень розвитку одержує оцінку 1.

Можливою також виявляється побудова градацій для оцінки рівня розвитку. При визначенні відповідних градацій і їх числових обмежень були узагальнені пропозиції, що містяться в дослідженнях, які мають аналогічний характер, наприклад: положення, використовувані в теорії нечітких множин (при створенні правила розпізнавання рівня фінансового стану підприємства при класифікації рівня параметра) [9]; пропозиції по оцінці забезпечення економічної стабільності підприємства [10] і інші. У результаті пропонується наступна шкала економічної оцінки рівня розвитку підприємства (табл.3)

Таблиця 3

Шкала економічної оцінки рівня розвитку підприємства

Шкала оцінки	Рівень розвитку
$K_i^e \leq 0,25$	Дуже низький рівень

$0,25 < K_i^e \leq 0,4$	Низький рівень
$0,4 < K_i^e \leq 0,6$	Середній рівень
$0,6 < K_i^e \leq 0,9$	Високий рівень
$0,9 < K_i^e \leq 1$	Дуже високий рівень

Висновки. Забезпечення ефективного функціонування підприємства в ринковому середовищі передбачає розробку проектів його розвитку, а також узагальнюючу фінансово-економічну оцінку даних проектів. У роботі обґрунтовані принципи побудови й розроблено відповідно до них систему економічних показників оцінки розвитку. Обґрунтовано підходи до визначення цільових значень ключових показників при оцінці розвитку у двох аспектах: статичному й динамічному. Розглянуто переваги й недоліки методів зведення показників у єдину інтегральну оцінку, що дозволило розробити інструментарій узагальнюючої оцінки.

Список використаних джерел:

1. Василенко А. В. Менеджмент устойчивого развития предприятий: Монография. – Киев: Центр учебной литературы, 2005. – 648 с.
2. Пушкарь А., Тридед А. Стратегическое управление развитием предприятия // Бизнес-информ. – 1999. – № 11-12. – С. 124-129.
3. Стасюк В. П. Модели адаптивного управления предприятием: Монография. – Донецк: Юго-Восток, 2003. – 224 с.
4. Калинеску Т.В., Недобега Е.А. Анализ и оценка уровня социально-экономического развития предприятия // Бизнесинформ. – 2011. - №2. – С. 117-119.
5. Блинов А.А., Бушмелева Г.В. Оценка развития промышленного предприятия // Вестник ИжГТУ. – 2008. - №2. – С. 50-53
6. Терещенко Э.Ю., Заргана М.А. Выбор показателей управления перспективным развитием производственно-хозяйственных систем // Економіка і організація управління. – 2009. – Випуск 5. – С. 13-33.
7. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації. Затверджено наказом Міністерства фінансів України, Фонду державного майна

України від 26 січня 2001 р. № 49/121 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0121-01>

8. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства. Затверджено наказом Міністерства економіки України від 19 січня 2006 р. № 14 (у редакції наказу Міністерства економіки України від 26 жовтня 2010 р. № 1361) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=161074&cat_id=32854

9. Недосекин А.О. Применение теории нечетких множеств к задачам управления финансами [Электронный ресурс] А.О. Недосекин // Аудит и финансовый анализ. – 2000. – №2. – Режим доступа: http://sedok.narod.ru/sc_group.html.

10. Немков В.А. Формирование ассортиментной политики в системе обеспечения экономической устойчивости промышленного предприятия: автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. экон. наук.: спец. **08.00.05** «Экономика и управление народным хозяйством» / В. А. Немков. – Тюмень, 2003. – 19 с.